

Mustafa Suphi, Türkiye ve Fransa'da iyi eğitim görmüş bir gençti

Türk Komünist Partisi'ni ilk kuran adam

SUNUŞ

Bakü'de "Türk Komünist Partisi"ni ilk kuran, Rusya'daki Türk tutsaklardan "Kızıldolu"lar düzenleyen Mustafa Suphi, eğer Trabzon açıklarında Rusya'ya giderken arkadaşlarıyla birlikte öldürülmüş veya motoru batmış olmasaydı, bugün mesela Laz İsmail, mesela Saatçi Niko kadar kamuoyuna bilinecekti. Fakat bu toplu cinayet, "yaptırım meçhul" kaldıkça, kamuoyunun soru çengelinde asılı kalmaya devam edecektir.

Biz, bu yazı dizimizde -bugün elde olan bazı belgelerin aydınlığında- bu olayı daha yakından tanımaya çalışacağız. Mustafa Suphi kimdi? Ne yapmak istiyordu? Kimin kârına, kimin zararına çalışmaktaydı? Bu ve benzeri soruların karşılıklarını getirdikten sonra, belgelerin, olayı hangi ölçüde aydınlatmış, hangi noktadan itibaren bir tarih yorumuna muhtaç olduğunu ortaya koyacağız.

cak ve yirmi birinci yüzyılın eşğinde bu toplu cinayetin kimin boynunda asılı kaldığını açıklayacağız.

Peşin hükümlü değiliz. Mustafa Suphi'nin ne yanında, ne karşısında olacağız. Açıklanmış belgeler bizi nereye kadar götürürse, oraya kadar kesin bilgilerle gideceğiz; belgelerin sustuğu yerde, olayların mantığını kullanmaya başlayacağız. Belgelerin aydınlatıldığı bölüm için, kimsenin bir diyeceği olmaması gerekir. "Olayların mantığı içinden görünler" ise, bir yorum meselesidir; dileyen yorumunu yapar ve vardığı sonucu kendisi için benimser. Bizim yapacağımız, 28 Ocak 1920 akşamına kadar geçen olayları belgelemek, Mustafa Suphi ve 14 arkadaşının Trabzon kıyısından bir motorla hareket ettikten sonra meydana gelen faciannın sorumlularını -taraf tutmadan- araştırmak olacaktır. I.B.

Fransa dönüşü gazeteciliğe başlayan Mustafa Suphi, İttihatçılara karşı yazılar yayınladığından Sinop'a sürülmüştü

Sinop'tan bir motor kiralaayan 10 kişi, silah zoruyla tekneyi Rusya'ya kaçırdı. Mustafa Suphi'nin amacı orada bir gazete çıkarmaktı

YIL 1908... Meşrutiyet ilan edilmiş... Hürriyet, deli bir rüzgâr olmuş, dörttyol açılışlarında bölünüyor... İttihatçılık, vatanperverlik belgesil Avrupa'ya kaçanlar, dağa çıkan Kolağası Niyazi'den daha kahraman! Her vapur, her tren, bu kahramanlardan bir kaçını İstanbul'a getirdiği kahramanlık piyasası düşmeye başlıyor... Bir de bakıyorsunuz, muhalefet, kahramanlık işareti olmuş, İttihatçılık piyasası yükseliyor!

İşte böyle bir ortamda, 1908 Eylül'ünde Fransa'da, Sorbon'da okumuş, doktora yapmış, "Sciences Politiques" gibi itibarlı bir kariyere gelen genç bir adam, İstanbul rıhtımına yanaşan vapurlardan birinden indi ve evinin yolunu tuttu. Bu gelen, Mustafa Suphi Bey'di.

KİMDİ BU BEY?

Mustafa Suphi, 1883 yılında Giresun'da doğdu. Babası yüksek bir memurdu. Bu yüzden ilkokulu Kudüs ve Şam'da, lise tahsilini Erzurum'da, yüksek tahsilini İstanbul Hukuk Mektebi'nde yaptı ve öğrendiklerini geliştirmek için Fransa'ya gitti. Paris'te "Sorbon Siyasal İlimler Okulu"nu bitirdi. Birtirme tezi, "Türkiye'de İktisat Ziraat Teşkilatının Hâl ve İstikbal" adlı, Türkiye Ziraat Bankası üzerinde bir çalışmadır. Tezi beğenildi ve Fransa'da "Güney Tarım Kredileri" kongresinde okundu, Roma "Milletlerarası Tarım Enstitüsü" toplantısında da beğenilerek enstitünün yayınladığı dergiye kondu.

Kendisini iyi yetiştirdiği görülüyor. Avrupa'ya tarım okumak için gidip tiyatrocu, ya da şair olarak dönenlere benzemediği meydanda. Nitekim İstanbul'a gelince de hemen bir taraftan öğretmenlik yapıyor, bir taraftan gazeteciliğe başlıyor.

Gazeteciliği de yeni sayılmaz; çünkü Paris'te okurken "Tanin" muhabirliği yapmış, "Servet-i Fünun" a yazılar yazmıştı. Ahmet Ferit (Tek)'in sahip olduğu "İfham" gazetesinde yazı işleri müdürlüğüne hemen başlaması bundandır. Yüksek Öğretmen Okulu ve Galatasaray Lisesi'nde iktisat okutuyordu. Bu dönemde, pozitivizm'den yana olan Satı Bey'le birlikte düşündüğü bilinmektedir. Nitekim İtalyanların Trablusgarb'a saldırımları üzerine "Vazife-i Temdin" adlı kitabını kaleme aldı ve yayınladı. Celestin Bouglé'den çevirdiği "İlim-i İhtimal Nedir?" adlı kitabı da, okuttuğu dersin meraklılarını tatmin için çıkarılmıştı.

Bu dönemde, ne Marx ile, ne sosyalizm ile ilintisi vardı. Şüphesiz Fransa'da okuduğu için bu yeni akımı biliyordu; fakat düşüncesine aykırı düşüğünden, üzerinde durmamaktaydı. İstanbul'a geldiği ilk yıllar-

da, Fuat Köprülü'nün sosyalizm üzerindeki düşüncelerini açıklayan bir yazısına dokunmuş ve şöyle demişti: (sadeleştirilmiştir)

"Günümüzün sosyal yapısını dağılma-ma mahkûm saymak, toplum biçimini mutlaka tahrip etmek ve ondan sonra toplumu yeniden düzenlemek İddiasında olan sosyalizm gibi mevhum bir teoriye taraftar olmaktansa, mevcut ve içinde yaşanan toplumun hastalıklardan arınması çarelerini aramak, daha akıllıcadır."

Sadece böyle demekle de kalmıyor, yukarıya bir paragrafını aktardığımız yazısının yayımlandığı 2 Mayıs 1912 tarihli (HAK) gazetesindeki yazının devamında "Toplumun huzurunu bozmaya yönelik böyle bir harekete", "Hükümetin dikkatini çekiyor-du..."

MAHMUT ŞEVKET PAŞA VURULUYOR

Mustafa Suphi, akıllı idi, bilgili idi, fakat hırslıydı! İttihatçılara karşı amansız bir savaş açmıştı. Hareketlerini tenkit ediyor, yaptıklarının yanlışını sıraladıkça, bazı kimselerin gönlünde taht kursa da, bazı kimselerin gözünde mimmeleniyordu. Nitekim Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi olayı üzerine başlayan kıyım hareketleri, Mustafa Suphi'yi de içine aldı. İspat edilir bir suç görülmediği, fakat "tehlikeli ve azgın bir muhalif" olduğu için, "Bahri Cedid" vapuruna yetiştirilenlerden biri de Mustafa Suphi oldu. Bir ara İstanbul'a gelmesine izin verilecek, sonra -bilinmeyen bir sebeple- tekrar Sinop'a sürgün gönderilecekti. Eğer bir ülkede sosyal bir çalkantı varsa ve toprak aşağı-yukarı oynuyorsa- bu toprağa basan insanlar istedikleri kadar kimseye

Fuat Köprülü'nün sosyalizm üzerine yazdığı bir makalesini irdelleyen Mustafa Suphi, sosyalizme karşı çıkmış ve bu düşüncenin toplumun huzurunu bozduğunu yazmıştı.

Mahmut Şevket Paşa (Savunma Bakanı) makam faytonu içinde suikasta uğrayıp öldürülünce, aralarında Mustafa Suphi'nin de bulunduğu yüzlerce insan sürgün edilmişti.

İlişmek istemesinler- mutlaka birbirlerine çarpacaklar ve çarpma sebebinde de çarpanda arayacaklardır. Mustafa Suphi, kimseye çarpmak istememiş, bildiklerini söylemekle yetinmişti ama, sallanan zemin, onu ister istemez, çağın sorumlularının husumetine maruz bırakmıştı. Kendisi bir sosyolog, hem de iyi bir sosyolog olduğu halde "kişiler"le "olay"ları birbirinden ayıramadı ve kendisini sürgün eden İttihatçılara amansız bir düşman kesildi.

Aslında o yıllarda sürgün edilenler, bir Osmanlı geleneği içinde "şefkatli" bir sürgün hayatı geçiriyordu. Gittikleri yerde serbesttiler ve ihtiyaçlarına yetecek kadar tahsisat alıyorlardı. Ayrıca İstanbul'da aileleri varsa, onlara da devlet bir maaş tahsis ediyor ve sefaletle düşmelerini önliyordu.

Fakat buna kim bakal! Göz, bir kere karmış, düşmanlık kine dönmüştü. İntikam içkisi, Mustafa Suphi'yi bir kere sarhoş etti. Kendisi ile birlikte Sinop'a sürgün edilenlerden Ahmet Bedevi (Kuran), "İnkılap Tarihimiz ve İttihat Terakki" adlı eserinin 290. sayfasında, Mustafa Suphi'nin kendisiyle birlikte nasıl kaçtığına şöyle anlatıyor:

Rus Komünist Partisi'ne kayıtlı Tek Anadolu Türk'ü

MUSTAFA SUPHI'Yİ

Yazan: İsmet Bozdağ

"Suphi, bir Türk ve İslam masonluğu teklifini, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin beynelemler masonluğuna karşı, milli bir farmasonluk kurmayı tecrübe etmek istedi. Pek mahdut olmakla birlikte bir kısım arkadaş bu noktada birleşti. Bunda takip edilen gaye, perde arkasında siyasi roller oynamak ve hükümetin düşmesini mümkün kılacak, kuvvetli bir teşekkül meydana getirmektir. Bu fikir bir kere ortaya atılmış, benimsenmişti. Şimdi, fikri yaymaya çalışmak, neşriyat yapmak ve bunun için Sinop'tan kaçmak lazımdır."

Aralarında Kurmay Binbaşı Nevres Bey vardı. Bir firar planı yaptı. Büyük bir balıkçı kayığına binildi. On iki kişi idiler. Yol da daha büyük bir motora rastladılar. Ahmet Bedevi Kuran'ın anlattığına göre, motorcuları bıçakla tehdit ederek Rusya'da Sivas-topol'a gitmeye ikna ettiler. Mustafa Suphi, Sivas-topol'dan Kafkasya'ya geçecek ve orada bir gazete çıkararak İttihatçıların aleyhinde yayına başlayacaktı. Mustafa Suphi, Sivas-topol'a vardı ama Kafkasya'ya gidemedi. Çünkü kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti Ruslara karşı savaşa girmişti. Rusya'daki Türkler, ya ülkelerine kaçak dönecekler; ya da enterne edileceklerdi. Suphi, Türkiye'ye dönemeyeceği için, enterne edildi ve Kaluge şehrine gönderildi.

DRAMIN BAŞLADIĞI YER

Kaluge'de fazla kalmadı. Daha emniyetli bir yer olan Uralsk'a götürüldü. Burada başkaları kadar sıkıntı çektiği söylenemez. Çünkü bu şehirde Kazanlı Türkler yaşıyordu. Bir İstanbul aydınının tutsaklar kampına düştüğünü haber almışlardı. Bu şehrin Kazanlıları, hem sayıca kalabalık, hem varlıklı kişilerdi. Parmaklarını oynattılar ve Rus muhafızlarını kandırmayı başardılar. Mustafa Suphi, burada pek esaret hayatı yaşamadı. Fakat Alman ordularının Rusya içlerine ilerlemelerinden sonra, buraya Rus Bolşevikleri gönderilmeye başlandı. İçlerinde Kazanlı Bolşevikler vardı.

İşte, kader çizgisi burada kırılıyor ve Mustafa Suphi'nin dramı burada başlıyordu. O güne kadar sosyalist olmadığını biliyoruz. Tersine sosyalizme aykırı fikirler taşıyordu. Devrimci, ihtilalcı değil, tekâmülcü'dür. Çocuğun, çekerek büyütelemeyeceğini çok iyi bilmektedir. "Bir sosyal nizamı yıkıp yerine bir sosyal nizam koymaktansa, içinde yaşanan nizamın aksaklıklarını düzeltmenin hem daha doğru hem daha pratik" olacağını düşünmektedir.

Fakat işte, elinde olmayan zorlayıcı şartlar altında bir yabancı ülkeye gelmiş, bu ülkede sosyalist ihtilal patlamıştır. Ya mevcut şartlara uyup bildiği teorinin icaplarını yerine getirecekti; ya da fikrinde direnip ihtilal felsefesine karşı geldiği için asılacaktır! Masallardaki "ölmüşlerden ölüm beğen" teklifi, adeta gerçek hayatın içinden- ateşten harflerle süzülerek- Mustafa Suphi'nin önüne düşmüştür. Kaderini bir kere zorlamış ve Sinop'a sürülmüştü. Şimdi bir kere daha zorlamanın âlemi yoktu; kendi kendisine her halde "Peki" dedi ve yeni bir insan olmanın yolunu tuttu...

RUSYA'YA KAÇTIĞINDA TÜRK KOMÜNİST LİDER
SULTAN GALİYEV'İN HİMAYESİNE GİRDİ VE YÜKSELDİ

Komünist kongresinde bir Türk

MUSTAFA Suphi'nin, 1915 yılında Ural'daki "Sosyal Demokrat (Bolşevik) Partisi"ne girdiğini görüyoruz. Bu parti, türlü aşamalardan geçecek ve 1917'de Lenin partiyeye başkan olunca, partinin milli savunma işleriyle görevli yetkilisi Troçki, Lenin'e bile haber vermeden ihtilali başlatacağı! İşte bu kan deryasında boğuşanlardan biri de Mustafa Suphi idi. Mustafa Suphi bu dönemde, daha çok Türk esirleri arasında Bolşevik propagandasına koştu. Türkiye'deki olaylarla ilgilenmesi herhalde ona sonradır. Çünkü bu yeni Mustafa Suphi, kendisine yeni bir dünya kurmak kararındadır. Türk esirlerinin bir bölümünü kendisine bağlamaya muvaffak oldu ve bu başarının desteği ile Kazan'da toplanan "Tatar Bolşevik Sosyalistleri" kongresine katıldı; ve burada, Moskova'daki "Müslüman Komiserliği"ne üye seçildi.

Bu sırada Beyaz Çek orduları ortaltığı kısıp kavuruyor, Kazan'a doğru ilerliyorlardı. Kazan Bolşeviklerinin başında bulunan Vahidov (Molla Nur), Mustafa Suphi'den rejime hazırladığı Türk esirlerinden bir kızıldoru düzenlenmesini ve Çek orduları üstüne çıkarılmasını istedi. Suphi, istenileni yaptı ve "Kızıl Kıt'a"yı (Türk esirlerinin teşkil ettikleri birliğin adı buydu) Beyaz Çeklerin üstüne yolladı. Yenilip düşmanın eline esir düşen Türk asker ve subaylarını ikinci bir talihsizlik beklemekteydi; yenildiler, fakat yenilenler bu sefer esir alınmadı!.. Mustafa Suphi'ye inanmak gaffetinde bulun!.. Mustafa Suphi'ye inanmak gaffetinde, inanmadıkları bir davaya sahiplik ederken öldüler! Molla Nur Vahitov da Çek ordularının eline sağ geçenler arasındaydı; kurşuna dizildi.

MOSKOVA'YA KAÇIŞ

Mustafa Suphi, bu hengamede ortalıkta görünmemek akıllılığını gösterdi. Moskova'ya kaçmıştı. Burada, 30 kadar delege ile "Müslüman Sosyalist Kongresi" yapılmaktaydı; onlara katıldı ve cerbezeli bir atılımla "Türk Sol Sosyalistler Grubu"nu kurdu. İlk defa Türk "sol sosyalistleri" örgütleniyorlardı. Nitekim bu örgüt, daha sonra kurulacak olan "Türk Komünist Partisi"nin harici bürosunu oluşturmaktadır.

Beyaz Çek ordusu tehlikesi savuşturulduktan sonra Mustafa Suphi, Kazan'a yerleşti; ve hemen uzun bir süre burada oturdu. Kazan'da milli eğitim işleriyle uğraştı, Kazan yazı dilinin imlası üzerinde çalışmalar yaptı; velhasıl, oradaki Bolşevikleri kendi çevresinde kemikleştirmeye çalıştı. Nihayet, 1'inci Komintern'in ilk kongresi geldi çatı.

III. Enternasyonal'in bu birinci kongresi, Mustafa Suphi'nin hayat hikâyesinde dönemeç noktasıdır. Çünkü eğer Mustafa Suphi, buraya kadar anlatıklarımızda olduğu gibi, yalnız kendi kabiliyetlerine ve kendi yeteneklerine dayanarak merdivenleri tırmanmış olsaydı, bundan sonraki olaylarda da çizgisi kırılmadan sürebilirdi. Çünkü Mustafa Suphi'nin eylemleri, Lenin ve Stalin gibi yöneticilerin istedikleri yönde gelişmişti. Bundan sonra da bu yönden sapsması için, sebep düşünülemezdi.

Ancak Mustafa Suphi, Lenin'in yakın dostu, Stalin'in başkanlık ettiği "Milliyetler Komitesi" üyesi, Marksist teorisyen, Sultan Galiyev'in hem yakın dostu, ve daha sonra sekreteri idi. Sultan Galiyev, Bolşevik ihtilalinin ateşinden geçmiş bir devrimci idi. Bu yaman Türk, Bolşeviklerin, isyanlar ve yabancı orduların yarattıkları bunalımlar içinde çırpındıkları günlerde, Marksizmin, Doğu toplumları için özel bir uygulama metodu gerektirdiğini ileri sürmüştü, bazı tavizler koparmış ve Müslüman Türk toplumların temsilcisi haline gelmişti.

Aslında Mustafa Suphi'nin, Türk esirlerinden "Kızıl Türk Alayı" kurmak girişimleri, Üçüncü Enternasyonal günlerinden çok sonra başlamıştır. Bütün yaptıklarının arkasında Sultan Galiyev vardı. Yoksa kimsenin tanımadığı Mustafa Suphi'nin, bir yıl gibi kısa bir zaman içinde, hemen bütün Türk ve Müslüman halklarını örgütlemesi, denetimi altına alması, akla zarar işlerdendir.

TIRMANIŞ YILLARI

Sadece 1920 yılında tespit edebildiğimiz bazı çalışmaların küçük bir özetine bakalım olsak, göreceğiz ki, bütün bu işlerin üstesinden gelmek, Mustafa Suphi'ye ürkütücü bir güç sağladı, daha doğrusu, Sultan Galiyev-Mustafa Suphi ittifakının, Sovyet yöneticileri için büyük tehlikesini gerçek boyutlarıyla ortaya koymuştur.

1920 yılında Mustafa Suphi'nin ilk başarısı, III'üncü Enternasyonal Kongresi öncesinde Moskova'da katıldığı "Müslüman Sosyalistleri Kongresi"nde duruma hâkim olması ve 30'a varmayan sınırlı sayıda delegenin arasında itibarlı bir mevkie gelmesidir. Bu sağladığı ayrıcalıktan yararlanarak oradaki Türk sosya-

III. Enternasyonal Kongresi'nde bir konuşma yapan Mustafa Suphi, Ayasofya kubbesindeki hilalin yerine kıızı yıldız konulacağını söylemişti

Mustafa Suphi, Anadolu'ya eşya ve yolcu taşıyan gemilerle gazete ve broşür gönderip propaganda yapmış hatta bu yolla komünist ajanları sokmuştu

Kızıldoru, komünist ihtilali gerçekleştiren "Bolşevik Kızıldoru" nun o günlerdeki giysileri ve o günlerde kullanılan silahlarla bir geçitte.

Mustafa Suphi, Türkiye'den kaçıp Rusya'ya gittiğinde hızla yükselmiş den kaçıp Rusya'ya bile ilgi ve dikkatlerini çekmişti.

listlerini çevresine toplaması ve hemen Müslüman sosyalistler arasında "Türk Sol Sosyalistler" grubunu kurduğunu, dikkatlerini üstlerine toplamasını gerektirdi.

Bundan sonra, Enternasyonal'de bir konuşma yapmak, orada da dikkatleri çekip, konuşmaları gazetede yayınlanan, sınırlı insanlara arasına girmek, bir politika yıldızının doğduğunu ve parlamaya başladığını gösterir.

Bütün bunları yaparken, elbette yalnız değildi. Arkasında, Lenin'den sonraki posta oynayan Sultan Galiyev'in varlığı, her an işine yaramaktaydı. Galiyev'in ünü ve zekâsı, Mustafa Suphi'nin zekâsı ve çalışkanlığına eklenince, ürkütücü bir güç oluşturuyordu.

KIRIM YILLARI

Galiyev'in İdil-Ural Devleti teklifi henüz gerçekleşmemişti ama, Doğu toplumlarında Marksist uygulamaların Batı toplumlarındakinden farklı olması gerektiği tezi, iyice güç kazanmış ve benimsenmişti. Lenin, "Proleterya Demokrasisi" fikrinin ne müthiş bir hayal ürünü olduğunu -ihtilalin içinde- olayları dışına vurarak anlamış, değil Doğu ve Müslüman ülkelerde, Moskova'da bile bir fabrikanın çalıştırılabilmesi için, Taylorist metotların kullanılması gerektiğini söylemek zorunda kalmıştı. Bu nedenle, konuya dikkatleri ilk çeken teorisyen olarak Sultan Galiyev'in Lenin nezdindeki itibarı büyüktü ve bu itibar, hem Sultan Galiyev'e, hem onun sekreterliğini yapan Mustafa Suphi'ye başarı kanatları görevi yapıyordu.

Kongreden sonra Mustafa Suphi, doğrudan Kırım'a gitti ve "Yeni Dünya" gazetesini buraya nakletti. Ancak şu noktada hatırlatmalıyız ki, Mustafa Suphi, Stalin'in himayesi altında Moskova'da "Yeni Dünya" gazetesini çıkarmaya başladığı zaman, bu tutum, Kırım'da büyük bir reaksiyon yapmıştı. Kırım Müslümanlar, bir Türk profesörünün Bolşevik olmasını da, gazete çıkarmasını da ne kendisine yaşıyorlardı, ne kendileri hazmedebiliyorlardı.

Çeşitli yollardan protesto ettiler ve Moskova'daki Türk Sefiri Galip Kemali (Söylemezoğlu)'ye şikâyet mektupları yazdılar. Çünkü Yeni Dünya gazetesinin yazdıkları her Türk'ün kanına dokunuyor ve hele Bolşevikliği bir Türk olarak övmesini bir türlü bağışlayamıyorlardı. Hele Mustafa Suphi'nin III'üncü Enternasyonal kongresinde, "Ayasofya kubbesinde yükselen hilalin bir gün yerinden koparacağı ve orada bir daha hiç değişmemek üzere kızıl yıldızın parlayacağı"na dair konuştuğu, bütün Müslümanları nefretle doldurmuştu. "Yeni Dünya"daki yazılar, daha çok Türkiye üzerinde ve özellikle İttihat ve Terakki iktidarı aleyhindeydi.

Velhasıl Mustafa Suphi, İstanbul'da yapamadığı, yazamadığı, söyleyemediği ne kadar şey varsa, bunların hepsini, sıralı-sırasız, yazıyor, söylüyor ve bütün bunları bir hakaret üslubu içinde ifade ediyordu. Böylece içini boşaltarak tatmin oluyordu. İşte Moskova'daki Türk Sefiri Galip Kemali'nin Sovyet hükümeti-

Rus Komünist Partisi'ne
kayıtlı Tek Anadolu Türk'ü

MUSTAFA SUPHI'Yİ

KİM ÖLDÜRDÜ?

Yazan: İsmet Bozdağ

ne 3 protosto notasıyla ölenmesini istediği yayın buydu!.. Çünkü böyle bir yayını, Breslövok Anlaşması hükümleri gereğince yapılamazdı.

Mustafa Suphi, Moskova dönüşü Kırım'a geldiği zaman, Kırım Müslümanları ne vaktiyel yazılan hakaret dolu bu yazıları, ne bir Türk bilim adamı olarak Bolşeviklerin meddahlığını yapmasının yarattığı öfkeyi unutmış değildi. Fakat bu defa Mustafa Suphi'nin arkasında -kendi öz canlarından çıkmış- Sultan Galiyev vardı. Sultan Galiyev, Kırım'da, "Kuran", "Bayrak" gibi tartışılmayan değerler arasındaydı.

TÜRKİYE'YE PROPAGANDA

Bu yüzden Mustafa Suphi, Kırım'da hiç sıkıntı çekmedi. Gazetesi kolayca yayınlanmaya başladı ve kendisi de Kırım'ın gençleri ve özellikle aydınlar içinden bazı kimseleri kendi çevresinde toplamak kabiliyetini gösterdi. Bu gençler ve aydınlarla hummalı bir çeviri ve telif çalışmasına girdi. Marksizmi anlatan ne kadar kitap varsa, bunları topladı, Rusça yazılı olanlarını dil bilmeyenlere, ötekileri dil bilen aydınlarla verdi ve hazırlanan broşürleri basmaya başladı.

Kırım, stratejik bir mevki idi. İstanbul'dan ve Anadolu'nun Karadeniz kıyılarından vapurlar, şilepler, motorlu tekneler geliyor, yolcu ve eşya taşıyorlardı. İşte Mustafa Suphi, bu gemiler ve motorlardan yararlanarak çok sayıda gazete ve broşürü İstanbul'a, Anadolu'nun Karadeniz kıyı şehirlerine gönderiyordu. Gerçek tercüme ve telif yolla propaganda broşürlerinin basılması ve bunun için gerekli maddi kaynağın sağlanması ve gerekse, bu yaygın gemiler ve motorlarla Türkiye'ye sokulması, Mustafa Suphi'ye büyük bir ün sağladı ve kendisini komünist hiyerarşisinde önemli kişilerin arasına soktu. Çünkü Mustafa Suphi, Türkiye'ye sadece propaganda broşürleri ve gazeteler göndermiyor, Rus gizli servisinin yetiştirdiği komünist ajanlarını da bu gemiler ve motorlarla Türkiye'ye gönderiyordu. Böylece İstanbul'a üç beş kişi sokulmuş ve bu kimseler İstanbul'da ilk komünist teşkilatı kurmuşlardı.

Mustafa Suphi, 1919'da Kırım'da Bolşevik İhtilali'nin önde gelenlerindendi.

İstanbul efendisi Bolşevik ihtilalci oldu

İŞLER tam tıkrına girmiş gibi görünürken, İngilizler birdenbire ortalığı karıştırdı; çünkü Kızıldoru ile dövüşen Beyaz Rusları desteklemek için Kırım'a asker çıkardılar. Bu çıkarma, Bolşeviklerin bütün işlerini altüst etti. Hemen Kırım'dan -içerlere doğru- geri çekilmeye başladılar. Tabii bu arada Mustafa Suphi'de... Kırım'dan Odesa'ya, oradan da Kiev'e yollandı. Fakat Kiev'e doğru çekilen 12. Kızıldoru, Ukraynalı çeteler tarafından kuşatıldı. Bir imha savaşına beklenirken, Kızıldoru ve beraberindeki Bolşevikler, şiddetli bir savaş sonunda kuşatmayı yarmayı başardılar; böylece 1908'de antikomünist bir İstanbul efendisi olarak İstanbul'a, 1914'te kaçak olarak Sivastopol'a ayak basan ve 1919'da Kırım'da Bolşevik İhtilali'nin belli başlı isimlerinden biri olarak Azrail'in tirhanını başının üstünde hisseden Mustafa Suphi, ölümden yakasını bir kere daha sıyrılmış ve sağısalim Moskova'ya ulaşmıştı!..

Mustafa Suphi, Bolşevik çevrede tırnak tuttuktan sonra, hemen Türkiye'ye geçmenin çarelerini araştırmaya başlamıştı. Hele Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele bayrağını açması üzerine, bunu daha ciddi bir konu olarak düşündü ama, gerçekleştirmeyi başaramadı. Önce Türkiye'de kendisine güvenen bir kamuoyu yaratmalıydı ki, yapacağı girişimlerde başarı şansı olsun!.. Ayrıca Denikin ordusu Kırım yolunu kapatmış, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan devletçileri de, doğudan Anadolu'ya geçmenin imkânını ortadan kaldırmıştı. Tek yol, Afganistan ve İran üstünden Türkiye'ye geçmekti. Fakat bu yol uzun ve tehlikeliydi...

Mustafa Suphi, bu saydığımız işlerle boğuşurken, Lenin, Denikin ordularını yemenin, iç ayaklanmaları bastırmanın yolunu bulmakla kalmamış, Ankara hükümeti adına Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele adını taşıyan bir mektubunu da taşıyordu. Mustafa Kemal Paşa ile görüştü; böylece Odesa'ya, Anadolu hareketinin emperyalistlere karşı açılmış bir savaş olduğu teyit edilmişti.

M. KEMAL'LE TEMAS

İlk iş olarak Ankara hükümeti ile temas arandı ve bulundu. Önce Odesa'daki "Sovyet Bürosu" tarafından, Niyazi Zekeriya yoldaş adlı biri, Ankara'ya gönderildi ve bu kişi, Mustafa Kemal Paşa ile görüştü; böylece Odesa'ya, Anadolu hareketinin emperyalistlere karşı açılmış bir savaş olduğu teyit edilmişti.

İkinci ziyaretçi, Mustafa Suphi tarafından gönderildi: Süleyman Sami. Süleyman Sami, Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazılmış, Mustafa Suphi'nin bir mektubunu da taşıyordu. Süleyman Sami, Bakü'de bulunan Türkiye İştirakiyun (Komünist) teşkilatının, Sovyet hükümetinin Türkiye'ye yapacağı yardımda aracılık edeceğini, şimdiden bir miktar silah ve cephane hazırladığını, ancak yol henüz açılmadığı için bunların gönderilmediğini söylemiş ve Bolşeviklerle işbirliği yapmak hususunda TBMM'nin görüşünü öğrenmek isteyerek, Anadolu'da açık komünist teşkilatına izin verilip verilmeyeceğini ve Bolşevik programının ne gibi değişikliklerle Anadolu'da uygulanmasının düşünüldüğünü sormuştur (1).

Süleyman Sami, Rusya'daki Türk esirlerindendi ve yedeksubay olarak orduda görev yapmıştı. Mustafa Suphi ile birlikte "Mehmet Emin" imzasını da taşıyan 15 Haziran 1920 tarihli mektubu kısaca şu idi ve başlık olarak, "TBMM Reisi ve Kuva-yı Millîye Başkumandanı" deyimini seçmişti.

(Sadeleştirildi).
"Osmanlı Murahhas Heyeti Başkanı Tevfik Paşa'nın İstanbul'a tebliğ ettiği barış

şartlarına göre, Anadolu rençberlerinin son rızıkına kadar el atıldığı anlaşılıyor. Böyle bir durumu kabule razı olacak herhangi bir hükümet ve sınıf ile savaşmaya karar vermiş İştirakiyun teşkilatı'nın korumasına erişeceğimiz ümidindeyiz.

Buradaki çalışmalarımız hakkında Süleyman Sami yoldaş, gereken bilgileri sunacaktır. Ezilmiş halkımızın kurtuluşu, savaş devriminde olduğu düşüncesiyle sözlerimizi bitirir, saygılarımızı sunarız."

Merkez Komitesi Başkanı Mustafa Suphi Kâtip Mehmet Emin

ZİYARETCİLER

Süleyman Sami yoldaştan sonra Salih Zeki yoldaş Trabzon'a geldi. O da Mustafa Kemal Paşa'ya mesaj getirmişti.

Gerek bu mektuptan ve gerekse Süleyman Sami'nin getirdiği mektuplardan çıkan sonuç şu idi: III. Enternasyonal'in emrinde çalışan Bakü'deki TKP ve onun başında bulunan Mustafa Suphi, Türkiye'de resmen ve hiçbir engellemeyle komünist propaganda yapmak ve bunun müsaadesini, TBMM adına Mustafa Kemal Paşa'dan almak istiyordu. Ancak Mustafa Suphi, böyle bir müsaadenin kolay kolay verilmeyeceğini bilecek kadar tecrübeli olduğu için, "aba altından sopa" gösteriyor ve eğer böyle bir müsaade verilmezse, Sovyetler'den beklenen para ve silah yardımının da olmayacağını ima ediyordu.

Oysa Mustafa Kemal Paşa'nın bu konudaki fikri kesindi. Nitekim, Bakü'de kurulan "Şark Milletleri Birinci Kurultayı", Anadolu delegelerine verdiği talimatın birinci maddesi şu idi:

"İdari inkılap yaptık. İçtimal inkılap (sosyal devrim) de âdet ve dinimiz itibarıyla müsaittir. Ancak, henüz vakti değildir. Çünkü emperyalist Avrupalılarla ve İstanbul hükümeti ile harp halindeyiz. Aşağıdan yukarıya gelebilecek bir inkılap inhilalimizi (çözülmemizi) muçip olur."

Çok açık görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa, Bolşevikliğin Türkiye'ye gelmesiyle memleketin yok olmasını bir tutmaktadır. Fakat bu fikrin açıkça söylenmesinin o yıllarda zararlı yanları olacağından, bu hareketlerin, hükümetin kontrolü altında tutulması gerektiği düşüncesini M. Kemal Paşa sık sık ifade etti. Nitekim bu maksatla Atatürk, Marksizmin ideolojik yapısını iyi bilen Hakkı Behçet Bey'in sekreterliğini yap-

1908'de anti-komünist bir İstanbul efendisi olarak Sirkeci rıhtımına ayak basan Mustafa Suphi, 1919'da Bolşevik İhtilalinin belli başlı isimlerinden biri olmuştu

Mustafa Suphi, Bolşevik çevrede tırnak tutturduktan sonra Anadolu'ya geçmenin yollarını aradı. Mustafa Kemal'e ulaşmaya çalıştı

İngiliz ordusunun Kırım yolunu kapatması üzerine, ihtilalci Bolşevik gruplar trenlerle cepheden çekilmişlerdi. Mustafa Suphi de bu nedenle Anadolu'ya geçememişti

tığı bir "Türk Komünist Partisi" kurdurdu ve yakın arkadaşlarını bu partiye girmeleri için teşvik etti. Bolşevik oyunu başlamıştı. Salih Zeki, Erzurum ve çevresinde propaganda yaparken, Ankara'da da Süleyman Sami yoldaş, "Gizli Komünist Partisi" kurmakla meşguldü. Her şey o kadar hızlı ilerliyordu ki, Anadolu'nun Bolşevik olması, ufukta iyice görünmüştü!

M. KEMAL'İN MÜDAHALESİ

Bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesini görüyoruz. Paşa'nın bu konudaki düşüncelerini belirten ve yansıtan en iyi belge, 14 Eylül 1920 tarihli, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya gönderdiği telgraftır.

Diyor ki:
"Bolşevikler, aynı zamanda memleketimizde Bolşevik teşkilatı vücuda getirebilmek için, fevkalade faaliyete başlamışlardır. Bakü'ye gönderdikleri Mustafa Suphi ve arkadaşları vasıtasıyla, Türkiye'de Komünist Partisi genel merkezini kurdular.

İşçiler ve çiftçiler silahlanmıştı. Bolşevik ordusunun en çok zayıf veren güçleri askeri eğitim görmemiş bu derme-çatma kuvvetlerdi. Ancak birçok cephe Çar'ın askerlerini esir almışlardı

Rus Komünist Partisi'ne kayıtlı Tek Anadolu Türk'ü

MUSTAFA SUPHI'YI

3

KİM ÖLDÜRDÜ?

Yazan: İsmet Bozdağ

Tamamen Bolşevik düşüncesine kazanılan saf ve çıkar düşkünü (bazı) adamları, sahilin her noktasına "propagandacılar" çıkardıkları gibi, Anadolu içlerinde Eskişehir, Ankara'ya kadar adamlar gönderdiler. Bunların maksatları, memleketi bir sosyal inkılap yapmaktır. Bu halde memleket, doğrudan doğruya 'Üçüncü Enternasyonal'e, yani Rusya'ya bağlı olacağından, Bolşevikler hiçbir taahhüt ve yardıma gerek kalmaksızın, bizi Batı'dan ayırmış bir hale getirmiş ve Batılılarla yaptıkları siyasi pazarlıkta, daha kuvvetli bir durum elde etmiş olacaktırlar."

Ankara hükümeti ile Moskova hükümetinin birbirlerine karşı durumları, Enver Paşa ile Moskova hükümeti arasındaki durumu andırıyordu. Her iki uyumda da taraflar, birbirlerine güvenmedikleri halde, bu güvensizliklerini açıklamıyorlar ya da sezdirmekle yetiniyorlar; ilerde işlerin düzeleceğini umarak, olayların gelişmesini bekliyorlardı.

Şark Milliyetleri Kurultayı'ndan Mustafa Suphi daha da güçlenerek çıktı. Bu yüzden hemen TKP'nin 1. Kongresi'ni 10 Eylül'de açtı.

TKP BİRİNCİ KONGRESİ

Ankara'da yapılması teklifi Türk hükümetince reddedildiğinden, Bakü'de, "Kızıldoru Kulübü"nde yapılan bu kongreye, Sovyet ülkelerinden 15 teşkilat katılıyordu. Bunlar, Mustafa Suphi'nin kurduğu teşkilatlardı. 74 delege vardı. Bunların 32'si oy sahibi idiler, 42'sinin, istişari değerde oyları vardı (2). Bu toplantıda parti merkezinin Türkiye'ye taşınması gibi çok önemli bir karar alınmıştır. Bunun ötesinde okunan raporlar ve yapılan konuşmalarda o güne kadar görülen hizmetler sayılıp dökülüyor, amaçlanan hizmetler sıralanıyordu. Kongrenin aldığı kararlar özetle şöyledir:

Türkiye işçilerine hitap eden bir beyanname yayınlanması, sendikalara bağımsızlık ve dokunulmazlık istenmesi, jandarma yerine milis güçlerin konması, köylüye toprak verilmesi, vergilerin kaldırılması, padişahlığın yıkılması ve Cumhuriyet'in ilanı, sultanların ve beylerin mallarına el konması, Osmanlı borçlarının tanınmaması gibi hususlardır.

(1) "Türkiye'de Sol Hareketler" Aclan Sayılıan: S. 121
(2) Age.: S. 120

Rus Komünist Partisi'ne
kayıtlı Tek Anadolu Türk'üMUSTAFA
SUPHI'Yİ

4

KİM

ÖLDÜRDÜ?

Yazan: İsmet Bozdağ

1920 yılının Aralık ayında Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının -Ankara'ya gitmek üzere Kars'ın Cümrü kapisından Türkiye'ye gireceklerini haber almıştı. Mustafa Kemal Paşa ile Mustafa Suphi arasındaki mektuplaşmalarından da haberi vardı; çünkü M. Kemal Paşa, önemli olayların özeti telgrafla cephe komutanlarına bildiriyor ve özellikle M. Suphi ile olan ilişkilerini Kâzım Karabekir Paşa'ya muntazaman duyuruyordu.

Kafilenin Kars'a geldiğinin ertesi günü, yani 29 Aralık 1920'de Mustafa Kemal Paşa, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi" olarak "Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine" aşağıdaki telgrafı çekti:

"25.12.1336 (1920) şifreye karşılıklı:

Ankara'da komünist cereyanları istenmeyen ölçüdedir. Bakü, Türk Komünist Partisi Başkanı Mustafa Suphi'nin bu cereyanları körüklemesinin sakıncalı olacağı akla geliyor.

Bir defa kendisini gördükten sonra yüksek görüşlerinizin bildirilmesini rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal"

Bu tarihlerde Erzurum Valisi Hamit Bey'in de, İçişleri Bakanlığı yolundan Mustafa Kemal Paşa ile yazıştığını biliyoruz. Erzurum Valisi, oradan geçecek olan Mustafa Suphi'nin Bakü Komünist Parti Başkanı olduğunu, Erzurum'un ise, komünizme şiddetle muhalefet ettiğini söylüyor ve İçişleri Bakanı da kendisine Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa ile temas etmesini bildiriyordu. Nitekim bu temas 2 Ocak tarihinde yapıldı ve Mustafa Suphi'ye "Türkiye'nin Marksizm hakkındaki duygu ve düşüncelerini aktarılması için" Sovyet Elçisi'nin de bulunduğu Kars'ta Kâzım Karabekir Paşa tarafından değil, komünizme düşman ve Hamit Bey'in vali olduğu Erzurum'da yapılması uygun bulundu.

Haberlerin kafileye sürekli ulaşması karşısında M. Suphi, yanına partinin sekreteri Ethem Nejat'ı da alarak, Kâzım Karabekir Paşa'ya 11 Ocak günü bir ziyaret yaptı. Bu ziyaretin mahiyetini ve neticesini, Kâzım Karabekir Paşa'dan dinleyelim: (İstiklal Harbimiz s. 909) "Türk komünistlerinden Mustafa Suphi ve Ethem Nejat ziyaretime geldiler. Erzurum'da kendilerine sulkaşt veya hakaret edileceğinden, arkadaşlarının Erzurum üzerinden, kendilerinin birkaç arkadaşı ile, Tiflis yoluyla Ankara'ya gitmeyi düşündüklerini söylediler. Ya hepimiz Erzurum üzerinden giderek halkın hissiyatını görürsünüz; yahut, Ankara seyahatinden vazgeçerek Bakü'ye avdet edersiniz! Zaten ordumuzda, Bolşevik teşkifatı yaptığınız hakkında dedikodular başladı. Kol kol ayrılarak seyahatiniz, aleyhinize daha büyük dedikodulara sebep olacaktır" şeklinde konuşmam üzerine, toptan Erzurum tarih

Mustafa Suphi ve arkadaşları, TKP'nin 1. Kongresi'nden sonra Anadolu'ya geçip Ankara'ya gitmek istediler

Mustafa Suphi'nin dramı

Mustafa Suphi, Sovyetler Birliği'nde yapacak işi, sürdüreceği işlevi kalmadığı için karısını da yanına almıştı

Mustafa Suphi'nin Anadolu'da elde edeceği üs, ona Orta Asya'ya kadar uzanan büyük bir nüfuz alanı -belki de devleti- sağlayabilir ve böylece Sovyetler için vazgeçilmez bir dost olabilirdi

Mustafa Suphi ile birlikte Anadolu'ya geçmeler arasında "Kızılordu" adıyla kurdukları 2000 kişilik birliğin komutanı da bulunuyordu.

ile gitmeyi tercih ettiler, 'Seyahatten vazgeçmek doğru olmaz' dediler. Kendilerine, seyahatleri hususunda kolaylık göstereceğini ve esasen Ankara hükümeti de bundan haberdar olduğundan, orası ile muhaberelelerini de kendilerine söyledim."

Karabekir Paşa'nın bu beyanı, M. Suphi'nin olaylardan ürktüğünü ve başlarına bir felaket gelebileceğine inandığını gösterir. Çünkü Paşa'ya, bazı arkadaşlarının Erzurum yolu ile, kendileri ile birkaç kişinin de Tiflis yolu ile Ankara'ya gitmelerini teklif ediyor. Bazı kaynaklar, M. Suphi'nin Karabekir Paşa'ya, önce arkadaşlarının Erzurum'a gitmeleri ve onlara karşı yapılacakları gördükten sonra, kendilerinin birkaç kişi olarak gitmeye veya gitmemeye karar vermeleri teklifini yaptığını yazarlar. Bu arada Erzurum Valisi'nin, B.M. Meclisi Başkanlığı'na çektiği telgratta bu tertibe işaret ediliyor.

Anlaşıyor ki, M. Suphi, kendisine ulaşan haberlerden haklı olarak ürkmüş ve Karabekir Paşa'ya hem "kademeli seyahat" teklifini, hem de ayrı yollardan Ankara'ya ulaşılması teklifini -alternatif projeler olarak- ortaya atmıştı. Fakat Karabekir Paşa'nın konuşmasından sonra, birlikte, Erzurum yolu ile Ankara'ya gitme kararı uygulanmıştır.

MUSTAFA SUPHI, KARSTA

Mustafa Suphi'nin Kars dramı son derece ilginçtir. Çünkü kendisinin Rusya'da yapacak işi kalmamıştı. Çünkü orada, 2 dayanak noktası vardı: Bunlardan biri, Sultan Galiyev'in birinci derecede söz sahibi olduğu Türk ve Müslüman halklar arasında kurulan teşkilat idi; diğeri, Bakü'de kurdu-

ğu Türk Komünist Partisi ve buna bağlı Türk esir subay ve askerlerinden kurulmuş (2000 kişilik) "Kızıl Alay" idi.

Rusya'ya dönsün, Türk ve Müslüman toplulukları arasında kurulmuş teşkilata dayanarak çalışamazdı; çünkü bu teşkilat Sultan Galiyev'in nüfuzu altındaydı. Bakü Komünist Partisi ve Kızıl Alay'a da dayanamazdı, çünkü partinin çalışma alanı şeklen bütün Türk ve Müslüman ülkelerinin insanlarını da içine alıyordu ama, Sovyetler Birliği'ni yönetenlerin gözünde, sadece Türkiye'deki "Kiyâm"ı (ayaklanma) ele geçirmek maksadını güdüyordu. Bu teşkilatın başı olarak Türkiye'de istemediği anlaşılacak olursa, ya kendisi bir kenara itilip yeni bir başkan aranıp bulunacak, ya da teşkilat bir kenara atılacak; her iki halde de kendisi için bir gelecek görünmüyordu.

Bu tehlikeli yolculuğa çıkışının, yanına karısını da almasının tek sebebi, Sovyetler Birliği'nde yapacak işi, sürdüreceği fonksiyonunun kalmaması idi... Ancak Türkiye'de olaylara hâkim olabildiği takdirde, Sovyetler Birliği için hem büyük tehlike, hem vazgeçilmez dost haline dönüşebilirdi. Türkiye'de elde edeceği bir siyasi üs, ona, Orta Asya'ya kadar uzanan büyük bir nüfuz sahası -belki de devleti- sağlayabilir ve böyle bir güce sahip kimseler olarak da, Sovyetler için "vazgeçilmez dost" olurdu. Rusya'ya ayak bastığı 1914 yılından Kars'a ayak bastığı 1920 yılına kadar yaptığı bütün çalışmaların bilançosu, Türkiye'de çıkacaktı. İşte bu yüzden yanına karısını almış, bu yüzden Ankara'nın yollarına düşmüştü. Dönemездil!

Kars'tan ayrılacakları sırada "Grup" iki fire verdi: Bir söylentiye göre hastalık bahanesi ile, bir söylentiye göre, propaganda yaptıkları için tutuklanmaları yüzünden iki kişi, gruptan ayrılmış oldular. Bazı kaynaklar bu ayrılmayı Kars'ta, bazıları Erzurum'da oldu, derler. Fakat ister Kars'ta ister Erzurum'da olsun; mesele, kafileden iki kişinin kopmasıdır. Bu kopanlar, önemli kişilerdi: İkisi de Bakü'deki TKP'nin yönetim kurulu üyesi idi! Süleyman Sami, M. Suphi'nin mektubunu Mustafa Kemal Paşa'ya getirmişti; Mehmet Emin ise, Bakü'deki "Şark Milletleri Şurası"nda Enver paşa'nın yazdığı nutku okumuştur. Ayrıca -M. Suphi'nin M. Kemal Paşa'ya yazdığı mektupta belirttiğine göre- Mehmet Emin, Kızıl Alay'ın da komutanı idi!.. Bunların ikisi de iliklerine kadar İttihatçı idiler! Mustafa Suphi, Bakü'de İttihatçıların kurduğu Türk Komünist Partisi'ni dağıtıp kendi başkanlığı'nda yeniden kurarken, bu iki İttihatçı, yeni partide de görev almayı başaracak kadar politik davranmışlardı ama, parti içinde muhalefetlerini (1) sonuna kadar sürdürmüşlerdi; en sonunda da Kars'ta kafileyi terk ettiler.

Mustafa Suphi için tek çıkar yol, Ankara'yı tutmak olduğundan, olup bitenlerin elbette değerlendirilmesi yapılmış ve "ehven-i şer" in, yola devam olduğuna karar verilmiş olacak ki, Karabekir Paşa'nın "İsterseniz geri dönüyorsunuz" biçimindeki teklifine itibar edilmemiş ve yola trenle devam olunmuştur; ilk merhale Erzurum olacaktır.

Gelgelelim Erzurum kayınıyordu... Bu bölge, Ermenilerin zulmüne muhatap olmuştu. Buralarda Ermeniler köy basmışlar, mevcut varlıklarını soyup soğana çevirdikten sonra, ahaliyi camilere veya başka binalara doldurup yakmışlar, cesetlerin üstüne toprak atmaya bile gerek görmemişlerdi. Ermenilerin yenilmesinden sonra, küçük bir grup -o zamanki modaya uyup- "İştirakiyun Fırkası"ndan yana olmuşlarsa da, ezici çoğunluk, milliyet fikri ve duygusu etrafında sınımsız birleşmiş, perçinleşmişti!..

Gerçi B.M. Meclisi'nde 50 kadar milletvekilinin katıldığı bir sol cereyan vardı. Bunlardan bazıları Erzurum'a kadar gelip, Bolşeviklikten söz ederek, "Şarktan gelen Nür"ün yakında bütün ülkeyi aydınlatacağını" söylüyorlardı; fakat bütün bunlar, Erzurum'un, komünizm hakkında edindiği taassubu sarsamadı. Çünkü Bolşeviklerin Azerbaycan'da yaptıklarını işitip akıllarını başlarına devşirmişlerdi. "Bolşeviklerin Azerbaycan'da ve Kafkas'ta yaptıkları tehdit, siyasi ve bilhassa din ve gelenekleri imhaya çalıştıkları, dükkânları ve her türlü ticarethaneyi kapattıkları, İslami aile düzenini bozdukları ve pek çok Müslümanı öldürdükleri haberleri Erzurum'a ulaşmıştı." (2)

İşte Mustafa Suphi, böyle bir Erzurum'a gelmekteydi. Üstelik Vali Hamit, eski bir İttihatçı idi ve Ankara hükümetine yararlanmak için Mustafa Suphi kafilesine karşı nümayiş yapılmasından yana idi. Hatta Karabekir Paşa'ya yazdığı bir mektupla buna istekli çıkmıştı. Bu koşullar içinde Erzurum gerçekten ayaklandı ve Mustafa Suphi kafilesinin Erzurum'a girmesi engellendi.

Bunun üzerine, "Dekovil hattı ile Karabiyik'a, oradan da kızaklarla Trabzon'a geldiler."

"Mustafa Suphi ve arkadaşları 28 Ocak 1921 günü Trabzon'a vardılar. Şehirde resmi tören hazırlanmış, heyetle karşılamak üzere öğrenciler yollara çıkarılmıştı. Gelenlerin Trabzon'daki tanışları, arkadaşları ve Rus Konsolosu da karşılayıcılar arasında, üst yolda bekliyorlardı. Fakat tertipler Mustafa Suphi heyetini, Erzurum yolunun kıyısına vardığı yerde aldılar ve karşılayıcıların bekledikleri üst yoldan geçirmeyerek, hakaret ve tecavüzlerle alt-yoldan geçip doğrudan iskeleye götürdüler." (M. Goloğlu: Cumhuriyete Doğru s.44)

Nümayişçilerin başında Falk adlı biri vardı. Tanyanlar, bu adamın, içkisiz olduğu sıralarda son derece nazik, sevimli ve medeni bir insanken, ağzına biraz içki girince, canavar kesildiğini anlaşılan bitiremezler. Velhasıl, ayıkken melek, sarhoşken tam bir Dragula... Kafileyeye hücum ettiği sıralarda da içkiyi olduğu biliyor. Faik, içki zoruyla tecavüz ettikçe, yandaşları, onun yaptıklarını bakarak azdılar, hakareti tecavüze çevirdiler ve üzerlerine hücum ederek silahlarını aldılar. Silahların dışında bazı şeylerin alınmış olması da mümkündür.

Böylece iskeleye kadar getirilen kafilenin, Yahya Kâhya'nın temin ettiği bir motora doldurulduğu, motorun kıyından açıldığı, havanın sert, denizin dalgalı olduğu biliniyor. Bunun ötesinde söylenenlerin ne tanığı, ne de belgesi vardır. Bazı kaynaklar, kafiledikilerin Ankara yolunda olduklarını sandıkları; bazıları, geri yollandıklarından bilgileri olduğunu ve motorun Batum'a doğru yola çıkarıldığını yazarlar... "Çünkü" -derler- "Rus Konsolosu Valli'ye başvurarak kafilenin Batum'a geri gönderilmesini istedi ve Valli de bunu kabul etti."

(1) -Dr. Semih Çoruhlu: "İstiklal Savaşı'nda Komünizm Faaliyeti" S. 15

(2) -"İstiklal Savaşı'nda Komünizm Faaliyeti" S. 14

Eylül 1920'de Komintern'in Bakü'de düzenlediği "Doğu Halkları Kurultayı"na Türkiye'den de kalabalık bir grup katıldı. Mustafa Suphi bu toplantıdan kısa bir süre sonra 18 arkadaşı ve eşi ile birlikte Ankara'ya gitmek için Sovyetler Birliği'nden ayrıldı.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının, Mustafa Kemal'in emriyle öldürülmüş olacağı varsayımı yanlıştır

Ankara, Mustafa Suphi'yi istemedi

BELGELERİN ışığında durumu özetleyelim: **Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Suphi'ye** yazdığı mektupta, Ankara'ya geniş yetkili bir arkadaş gönderilmesini istedi. Çünkü böylece, eleştirilerin ardını alacağını umuyordu. Fakat **Mustafa Suphi**, bir temsilci göndereceğine, 18 arkadaşıyla birlikte kendisi gelmeye kalktı; Ankara'nın istediği bu değildi! Bu yüzden, kafilenin geri çevrilmesinden yana olduğu, belgelerle ortadadır.

Şimdi, bu olayın ardında kalan söylentileri sıralayalım:

1 - **Mustafa Suphi** kafilesi, **Kâzım Karabekir Paşa'nın** emriyle katledilmiş ve cesetleri denize atılmıştır.

2 - **Mustafa Suphi** kafilesinin yok edilmesi, **Mustafa Kemal Paşa'nın** emriyle yapılmıştır.

3 - **Mustafa Suphi** kafilesinin taşıdığı para ve maddi değerler, **Yahya Kâhya'nın** hırsını kabartmış ve katile bu yüzden öldürülmüştür.

4 - **Mustafa Suphi**, **Sovyetler Birliği** hesabına tehlikeli bir adam haline geldiği için, bu ülke hesabına öldürülmüştür.

5 - **Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin** resmi açıklaması doğrudur; **Karadeniz'de** motor batmış ve katile boğulmuştur.

DEĞERLENDİRMELER

1 - **Kâzım Karabekir Paşa'nın, Mustafa Suphi** ile şahsi bir davası olmadığı bilinir. Aralarındaki münasebet, tamamiyle idari ve siyasi münasebetlerdir.

Şimdi düşünelim: **Kâzım Karabekir Paşa**, **Mustafa Suphi'nin** kim olduğunu - ayırtımlara varıncaya kadar - bilmektedir. Öyle olduğu halde, Ankara'ya gitmek üzere Kars'a geleceğini haber aldığı zaman, vazifesi gereği, Milli Savunma Bakanlığı'na bir şifre çekmiş ve 25.12.1920 tarihini taşıyan bu şifrede "**Mustafa Suphi Yoldaş'ın, BM Meclisi ile temas ve memleketin menfi hakikiyesini görerek haricte avantaj peşinden koşmaması için, münasip bir refakatle doğruca Ankara'ya izam**" etmeyi tasarladığını bildirmiştir.

Demek **Karabekir Paşa'nın Mustafa Suphi** ve arkadaşları için samimi düşüncesi budur. Fakat bu şifre telgrafta **Mustafa Kemal Paşa'nın** üç gün sonra bir cevabı var; bu telgrafta: "**Komünist cereyanlarının Ankara'da arzu hilafında**" olduğu belirtilmekte, "**Mustafa Suphi'nin** bu cereyanları körüklemek sakıncasının akla geldiği" kaydedildikten sonra **Karabekir Paşa'dan**, "**Bir kere de kendisini gördükten sonra yüksek görüşlerinin bildirilmesi**" istenmektedir. Bu telgraftın **Karabekir Paşa'ya** bir misyon

● Trabzon'da, Mustafa Suphi aleyhine gösteri düzenleyip halkı kışkırtan Yahya Kâhya, devlet otoritesi tanımayan bir sabikalıydı

● Bir iddialara göre Yahya Kâhya ve arkadaşları güpegündüz içirilip sarhoş edildikten sonra kafileye hücum etmesi sağlanmıştı

yüklediğini kabul etmeliyiz. Ancak bu misyonun sınırları nedir? Şifrede Paşa'dan istenen, **Mustafa Suphi'nin** Ankara'ya gelmemesini sağlamaktan ibarettir. Bu durumda Paşa: Ya, **Mustafa Suphi'nin** geri dönmesini sağlayacaktır, ya da eli altında (Kars - Erzurum) yerleşmesini temin edecek, böylece "**zararlı hareketlerine**" engel olacaktır.

Kâzım Karabekir Paşa'nın, Mustafa Suphi'yi görüşü konuştuktan sonra, edindiği intibaları Ankara'ya yazdığını düşünmek yanlış olmaz. Fakat, ne Cumhurbaşkanlığı arşivinde, ne İnkılap Enstitüsü belgelerinde, ne bütün aramalara rağmen - böyle bir telgraf veya mektuba rastlanamamıştır. Ancak bu intibain ne olduğunu, Paşa'nın, **Mustafa Suphi** ile yaptığı ikinci görüşme, az çok aydınlatıyor: Çünkü Paşa, son görüşmesinde **Mustafa Suphi'nin** endişelerini dağıtmak şöyle dursun, daha da tahrik ederek, kafilenin ikiye bölünerek Ankara'ya gitmesini kesinlikle reddediyor ve "**Bu bölünmenin, iki koldan yapılacak propaganda biçiminde yorumlanacağını**" söyleyerek, ikili bir tercih teklif ediyor: Ya, Kars'tan doğruca geri dönmek; ya da, Erzurum - Trabzon yolu ile İnebolu'dan Ankara'ya ulaşmak... **Mustafa Suphi**, geri dönmeyi reddettiği için, Erzurum üzerinden yola çıkmaya karar verir.

Kafilenin ikiye bölünerek ya kademeli olarak seyahat edilmesi, ya da iki koldan Ankara'ya gidilmesi şıklarının Paşa tarafından reddedilmiş olmasını bazı kimseler, "**teammüden cinayete delil**" gibi görmek ve göstermek istiyorlar. En kuşku bir polis bile aklına sığmayacak kadar - bu polisiye roman mantığı içinde yapılan değerlendirme - benimsenecek olursa, Erzurum'da kafileye verilen gözdağı, Trabzon'daki tecavüz ve hırpalamaları, denizdeki katliamı da **Kâzım Karabekir Paşa'ya** bağlamak gerekecektir. Ancak, hatırlamak gerekir ki, Türkiye, 1920 yılının son ayında Yunan, İngiliz, Fransız, İtalyan devletlerinin yer yer işgali altındaydı. Bu işgalden kurtulmak için savaşmak gerekiyordu ve silah yoktu. Almanya ve İtalya'daki Birinci Dünya Savaşı artığı silahların satın alınabilmesi için para gerekiyordu ve yoktu. O günlerde silah için de, para için de son ümit, "**Bolşevik**

TBMM Başkanı Mustafa Kemal'in Kâzım Karabekir'e çektiği telgraf. Telgrafta, **Mustafa Suphi'nin** Anadolu'ya geleceği haber veriliyor.

Rusya" görünüyordu. Bu durumda, hiçbir akli başında insan, bu son ümidi yok etmeye kalkmaz! Çünkü **Mustafa Suphi**, **Sovyetler'in** mutemedi görünümündeydi ve Türkiye'ye, **Sovyetler Birliği Büyükelçisi** ile birlikte geliyor ve Ankara'ya gidiyordu.

SUKAST ÇILGINLIKTIR

Bu durumda **Mustafa Suphi** gibi bir kimseyi ve fikir arkadaşlarını - küçük hesaplarla - öldürmeye kalkmak, yalnız silah ve para yardımıyla yoksun kalmayı gerektirmez; aynı zamanda, barış ve istikrara kavuşmuş olan Doğu Cephesi'nde, belki yeni bir savaşın başlamasına yolaçmak olur. Bu, bir akıl hastasının bile göze alamayacağı çılgınlığı, **Karabekir Paşa** gibi bir komutandan ummak, gafletten de daha vahim bir haldir!

Kâzım Karabekir Paşa'nın, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının bölünerek Ankara'ya iki koldan yola çıkmalarına itiraz edişinin sebebi, belki de - ve büyük bir ihtimalle - **Mustafa Suphi'nin** yol boyunca yapacağı müşahadeler sonunda Ankara'ya gitmekten vazgeçmesi halinde, kararın uygulanmasında güçlük doğacağı düşüncesi olabilir! Çünkü, **Mustafa Kemal Paşa** imzalı ve **Karabekir Paşa'ya** çekilmiş şifreden de, **Karabekir Paşa** ile Erzurum Valisi arasındaki yazışmalardan da açıkça anlaşılıyor ki; ne **Mustafa Suphi** ve arkadaşlarının hareket ve fikirleri için Anadolu insanı elverişlidir; ne de sosyal durum, böyle bir fikir çalkantısına dayanacak güçtedir! Her iki taraf için de selamet, kafilenin geldiği yere dönmesidir! Ankara hükümeti ve ordu, işte bunu gerçekleştirmek için gayret sarfetmiştir.

2 - **Mustafa Suphi** kafilesinin hele **Mustafa Kemal Paşa'nın** emriyle öldürülmüş olacağı varsayımı, ayağı yere basmayan bir düşüncedir. Çünkü **Mustafa Kemal Paşa** gibi gerçekçi devlet adamının cinayet ile bir yere varılamayacağını bilmesinden daha tabii ne olabilir? Ayrıca hiç kimse - özellikle politikada - kendi çıkarlarına ters düşmez. Türkiye'nin ve TBMM Meclisi hükümetinin en büyük çıkarı, - yukarıda da işaret ettiğimiz gibi - **Sovyetler Birliği'nden** silah ve para desteği görmektir. Bu durumda, Türkiye'ye **Sovyetler Birliği'nin** büyükelçisi ile sınırlarımızdan adımını atan **Mustafa Suphi** ve arkadaşlarının, - günün gereği olarak - kendi istekleriyle geriye dönmeleri temenni edilebilse bile, katledilmeleri akıldan geçirilebilir mi?.. Böyle bir durum, yardım ümidinin havaya uçması, Doğu'da yeni bir cephenin açılması, yani

Rus Komünist Partisi'ne kayıtlı Tek Anadolu Türk'ü

MUSTAFA SUPHI'Yİ

KİM ÖLDÜRDÜ?

Yazan: İsmet Bozdağ

Kurtuluş Savaşı'nın sonu gibi bir şeydir!..

YAHYA KÂHYA MI?

3 - Üçüncü varsayım, **Yahya Kâhya'nın** koyu bir İttihatçı olması, **Mustafa Suphi'nin** İttihatçı düşmanı olarak bilinmesi ve Trabzon'da İttihatçı'lar **Enver Paşa** ve arkadaşlarını beklerken, karşılarında **Mustafa Suphi** ve arkadaşlarını bulmaları noktasına dayanıyor. Buna, **Mustafa Suphi** kafilesinin Türkiye'ye eli boş gelmeyeceği, propaganda için gerekli parayı da beraberlerinde getirmiş olmaları ihtimalini de eklemek gerekecektir.

Bu durumda, **Yahya Kâhya** gibi, Trabzon'u avucu içine almış, astığı astık, kestiği kestik bir adamın eline, hem paralı, hem tehlikeli bir düşman geçerse, neler olmaz!.. Ayrıca hatırlanmalıdır ki, Trabzon, bir ara Rus işgali görmüştür ve düşman ayağı altında ezilmenin öfkesi içindedir. Bu yüzden, kafileyi şehir dışında karşılayıp alt yoldan geçiren ve yolboyu, hakaretlerini tecavüze kadar geliştiren, üzerlerine hücum edip silahlarını ve belki de kıymetli eşyalarını ve paralarını zorla alan tertipçilerin başında, bir kadeh içki içince, canavar kesilen birinin bulunması, herhalde bir rastlantı olmaz!..

Hele üst yolda başta Vali olmak üzere **Askeri Komutan, Rus Konsolosu**, tabur-tabur öğrenciler, resmi tören için beklerken, **Yahya Kâhya'nın** tertibi ile birtakım balıkçı esnafı ve baldırçıplağın - hem de güpegündüz içirilip sarhoş edildikten sonra - alt yolun başına sürülmesi ve kafileye böylece hücumu geçilmesi, olayların kendiliğinden gelişmediğini açıkça gösteriyor. Hatta, Trabzon'a kadar olan aleyhte gösteriler, nümayişler, gözdağı gayretleri tabii sayılsa bile, Trabzon'da devlet temsilcileri üst yolda kafileyi beklerken, alt yolda **Yahya Kâhya'nın** kafileye pençe atması ve onları deniz kenarına sürükleyerek zorla motora bindirmesi, apaçık kendi iradesini, devlet iradesinin üstüne çıkarmış olduğunu belgeler.

Belki, şu satırların okunacağı normal günlerde, bir **kayıkçı kâhyasının**, devlet iradesi yerine kendi iradesini koyabilmiş olmasını akıl almaz bir iş gibi görenler çıkabilir... Biz, kendilerine şu kadarını söyleyelim ki, 1920 yıllarında **Yahya Kâhya**, yalnız Trabzon'da değil, Doğu Karadeniz kıyıları boyunca - sözü bıçak gibi kesen - bir güçtür. Buralarda asayiş, **Yahya Kâhya'dan** sorulur ve vergiyi devlet yerine **Yahya Kâhya**, kendi ölçülerine göre toplar!.. Bu bakımdan, devlet üst yolda tören hazırlarken, **Kâhya'nın** adamlarının alt yolda kafileyi ite kaka kıyıya sürüklemesi, şaşılacak bir iş değildir.

Ancak; eğer **Yahya Kâhya** kendi hesabına hareket etmişse, kafileyi alt yoldan geçirmesi, yol boyunca hırpalaması, değerli eşya ve paralarını alması, kıyıda bir motora doldurup dalgalı denize çıkarması, hatta **Mustafa Suphi'nin** güzel karısını da motora bindirmeyip kendisine alıkoyması, ister öcünü almak bakımından, ister paraya-mala sahip olmak açısından tatmin edilmiş olması lazım gelir!..

Bu noktadan sonra **Kâhya'nın**, bazı silahlı adamlarını daha güçlü bir motorla yola çıkarma zahmetine katlanması ve önden yolladığı motora eriştirip içindekileri katletirmesi - eğer kendisinden böyle yapması istenmemişse - akıl alacak iş değildir! Fakat **Kâhya'dan** bu kafilenin yok edilmesi istenmiş ve bu maksatla tatmin edilmişse, durum değişir! O zaman, **Kâhya'yı** bu katliama sürükleyen gücün kim olduğu sorusu ortaya çıkar!..

Trabzon'da üst yol denilen yerde başta Vali olmak üzere **Askeri Komutan, Rus Konsolosu**, tabur tabur öğrenciler ve bando, resmi tören için bekliyordu...